

Ж.Қ.Сакенова, А.О. Мусабекова
 Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
 Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.
Sakenovazhibek04@gmail.com

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін жариялағаннан бері экономикалық даму жолында бірқатар маңызды реформаларды жүзеге асырды. Қазақстан елінің әл-ауқаты тікелей экономикасының даму деңгейіне байланысты. Тәуелсіздік алғаннан бері түрлі реформалар мен өзгерістер экономиканы нарықтық бағытта оң әсер беруіне әсер етті. Дегенмен, әлемдік дағдарыстар мен ресурстарға тәуелді экономика мәселесі әлі де өзекті. Осылайша, Қазақстан ең өзекті және стратегиялық маңызды міндеттердің бірі экономикасын дамыту деп айтуға болады [1]. Елдің бай табиғи ресурстары мен стратегиялық географиялық орны экономикасының негізі болып табылады. Дегенмен, Қазақстанның экономикалық дамуының тұрақтылығы мен sustainability-і көптеген мәселелермен тығыз байланысты. Бұл мәселелерді шешу елдің экономикалық өсуін жеделдетуге, әлемдік аренада бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді. Осы мақалада Қазақстанның экономикалық дамуының өзекті мәселелері талданады [6].

1. Табиғи ресурстарға тәуелділік

Қазақстанның экономикасы негізінен мұнай мен газ секілді табиғи ресурстарға тәуелді. Бұл тәуелділік экономикалық тұрақтылықты төмендетіп, әлемдік нарықтағы өзгерістерге әлсіздікті арттырады. Экономиканы әртарапандыру, яғни агроөнеркәсіп, туризм және технологиялық секторларды дамыту — маңызды міндет.

Қазақстанның экономикасы табиғи ресурстарға, әсіресе мұнай мен газға, үлкен дәрежеде тәуелді. Бұл тәуелділік бірнеше аспектілерде теріс әсерін тигізеді:

1. Экономикалық тұрақсыздық: Мұнай бағасының әлемдік нарықтағы өзгерістері Қазақстан экономикасына тікелей әсер етеді. Баға құлдыраған кезде мемлекеттік бюджет тапшылығы, инфляция, және әлеуметтік мәселелер туындайды.

2. Өндірістің әртараптанбауы: Табиғи ресурстарға шектен тыс сүйену өндірістің әртараптануына кедергі келтіреді. Қазақстанда ауыл шаруашылығы, өндіруші сектор және қызмет көрсету салалары жеткілікті дамымай жатыр, бұл елдің экономикалық өсімін тежейді.

3. Инвестициялық климат: Инвестиция тарту үшін қажетті инфрақұрылым мен білікті еңбек ресурстарының жетіспеушілігі, сондай-ақ бюрократиялық кедергілер табиғи ресурстарға тәуелділікті одан әрі тереңдетеді.

4. Экологиялық мәселелер: Табиғи ресурстарды өндіру экологиялық тепе-теңдікті бұзуға, жер мен судың ластануына, биоалуантүрліліктің жоғалуына себепші болады. Бұл ұзақ мерзімді перспективада экологиялық дағдарысқа әкелуі мүмкін.

5. Геосаяси тәуекелдер: Қазақстанның геосаяси жағдайы мен табиғи ресурстарға тәуелділігі халықаралық қатынастарда тұрақсыздық тудыруы мүмкін. Мұнай мен газға сұраныстың өзгеруі экономикалық қауіпсіздікті төмендетеді.

1. Шешімдер

Табиғи ресурстарға тәуелділікті төмендету үшін Қазақстанға бірқатар шараларды жүзеге асыру қажет:

- Экономиканы әртарапандыру: Ауыл шаруашылығын, өңдеуші өнеркәсіпті, қызмет көрсету салаларын дамыту арқылы экономика құрылымын жаңарту.

- Инновациялық технологиялар: Жаңа технологияларды енгізу, стартаптарды қолдау арқылы өндірісті модернизациялау.

- Білім мен дағдыларды арттыру: Кәсіптік білім беруді дамыту, жұмыс күшінің біліктілігін арттыру.

- Экологиялық тұрақтылық: Жаңартылатын энергия көздеріне инвестиция салу, экологиялық нормаларды қатаңдату [1].

2. Инфрақұрылымның дамуы

Инфрақұрылым мәселелері, әсіресе көлік және логистика саласында, Қазақстанның экономикалық дамуына кедергі келтіреді. Заманауи көлік желілерін құру, әсіресе транзиттік әлеуетті арттыру — елдің экономикалық өсімін ынталандыру үшін қажет.

Инфрақұрылымның дамуы: Қазақстан экономикасының негізі

Қазақстанның экономикалық дамуы үшін инфрақұрылымның тиімділігі мен сапасы шешуші рөл атқарады. Инфрақұрылым — бұл елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында, өнеркәсіптік өндірісте, саудада, логистикада және тіпті туристік секторда маңызды элемент [6].

1. Көлік инфрақұрылымы

Қазақстанның географиялық орналасуы, оның транзиттік әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді. Елді біріктіретін автожол, теміржол және авиациялық қатынастарды дамыту — халықаралық логистикада маңызды рөл атқарады. Алайда, қазіргі уақытта көлік инфрақұрылымының жеткіліксіздігі мен сапасыздығы экспорт пен импорт процестерін тежейді.

Шешу жолдары:

- Көлік желілерін жаңғырту және модернизациялау.
- Қоғамдық көлік жүйесін дамыту.
- Халықаралық стандарттарға сай инфрақұрылымды дамыту.

2. Энергетикалық инфрақұрылым

Қазақстанның энергия ресурстары бай, бірақ энергетикалық инфрақұрылымның дамуы баяу жүруде. Энергетикалық тиімділікті арттыру, жаңартылатын энергия көздерін дамыту — бұл саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін қажет [2].

Шешу жолдары:

- Жаңартылатын энергия көздеріне инвестиция тарту.
- Энергетикалық инфрақұрылымды жаңғырту.
- Энергия тиімділігі бағдарламаларын енгізу.

3. Коммуникациялық инфрақұрылым

Цифрландыру заманына сәйкес, коммуникациялық инфрақұрылымның дамуы Қазақстан экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін маңызды. Интернет желісі, мобильді байланыс және ақпараттық технологиялар саласындағы инвестициялар — инновациялық даму үшін негіз қалайды.

Шешу жолдары:

- Ақпараттық технологияларды дамытуға бағытталған бағдарламаларды енгізу.
- Селолық және қаладағы интернет қызметтерін жетілдіру.
- Цифрлық платформа мен стартаптарды қолдау.

4. Әлеуметтік инфрақұрылым

Әлеуметтік инфрақұрылым, яғни білім беру, денсаулық сақтау және тұрғын үй мәселелері де экономикалық даму үшін маңызды. Сапалы білім беру жүйесі мен медициналық қызметтер халықтың өмір сүру деңгейін арттырады.

Шешу жолдары:

- Білім беру мекемелерінің материалдық базасын жаңарту.
- Денсаулық сақтау жүйесін модернизациялау.
- Тұрғын үй құрылысын қолдау бағдарламаларын жүзеге асыру.

Қазақстанның инфрақұрылымын дамыту — экономикалық өсу мен әлеуметтік даму үшін маңызды. Инфрақұрылымның барлық салаларын кешенді түрде дамыту, тиімді инвестицияларды тарту және заманауи технологияларды енгізу арқылы Қазақстан өзінің экономикалық әлеуетін толықтай жүзеге асыра алады. Тек осылайша, елдің ішкі және сыртқы нарықта бәсекеге қабілеттілігін арттыруға қол жеткізу мүмкін болады [2].

3. Жұмыс күшінің біліктілігі

Білім беру жүйесінің заман талабына сай болмауы, кәсіптік білім берудің жеткіліксіздігі еңбек нарығында білікті мамандардың тапшылығына әкелуде. Жұмыс күшінің біліктілігін арттыру, кәсіби даярлық бағдарламаларын жетілдіру — экономиканың сапалы өсімін қамтамасыз ету үшін маңызды.

Жұмыс күшінің біліктілігі: Қазақстан экономикасының дамуындағы рөлі

Жұмыс күшінің біліктілігі — Қазақстанның экономикалық дамуының маңызды факторларының бірі. Заманауи экономиканың талаптарына жауап бере алатын білікті мамандардың болуы, өндірістің тиімділігін арттырып, бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етеді. Дегенмен, Қазақстанда білікті жұмыс күшінің тапшылығы әлі де байқалуда.

1. Білім беру жүйесінің мәселелері

Қазақстанның білім беру жүйесі халықаралық стандарттарға сәйкес келмейді. Кәсіптік білім беру мен жоғары оқу орындарының бағдарламалары көбінесе теориялық біліммен шектеледі, ал практикалық дағдылардың жетіспеушілігі еңбек нарығында білікті мамандардың тапшылығын туғызады [1].

Шешу жолдары:

- Білім беру бағдарламаларын жаңарту, заманауи индустрия талаптарына сай келтіру.
- Жұмыс берушілермен ынтымақтастықты арттыру, тәжірибелік оқытуды енгізу.

2. Кәсіптік даярлық

Кәсіптік оқыту жүйесі кәсіпкерлердің талаптарына жауап бермейді. Көптеген техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдары заманауи технологиялар мен әдістемелерді қолданбайды, бұл білікті мамандарды даярлауды қиындатады.

Шешу жолдары:

- Кәсіптік білім беру мекемелерінің материалдық-техникалық базасын жаңғырту.
- Инновациялық технологиялар мен өндірістік процестерді енгізу.

3. Лайықты еңбек шарттары

Елдегі еңбек нарығында білікті жұмыс күшінің тапшылығына қарамастан, еңбек жағдайлары мен жалақы деңгейлері көп жағдайда төмен. Бұл жас мамандардың шетелге көшуіне немесе басқа секторларға кетуіне себепші болады.

Шешу жолдары:

- Жалақы мен еңбек жағдайларын жақсарту.
- Кәсіби даму мен мансаптық өсуге қолдау көрсету.

4. Инновация мен зерттеу

Инновациялық экономика үшін білікті мамандарды даярлау — басты міндет. Ғылыми зерттеулер мен технологиялық әзірлемелерге қолдау көрсету, жаңа идеялар мен шешімдерді дамытуға мүмкіндік береді.

Шешу жолдары:

- Ғылым мен білімді интеграциялау.
- Инновациялық жобаларды қаржыландыру мен қолдау.

Жұмыс күшінің біліктілігі Қазақстан экономикасының тұрақты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің негізі болып табылады. Білім беру жүйесін жаңарту, кәсіптік даярлықты жетілдіру, еңбек жағдайларын жақсарту және инновацияларға назар аудару — бұл шаралар білікті мамандарды даярлауға және еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыруға мүмкіндік береді. Тек осы кешенді тәсілдер арқылы Қазақстан экономикасының өсуін қамтамасыз ете алады.

4. Инвестиция тарту

Тікелей шетелдік инвестицияларды тарту Қазақстан экономикасының өсімін жеделдетудің маңызды факторы болып табылады. Инвестициялық климатты жақсарту, бюрократиялық кедергілерді жою, салықтық жеңілдіктер беру — инвесторлардың қызығушылығын арттыру үшін қажет. Бүгінде Қазақстан инвестиция салуға қолайлы мемлекетке айналып үлгерді. Қазір шетелдік те, отандық та инвесторлардың жұмыс істеуіне жағдай жасалып жатыр. Мәселен, 2022 жылы Қазақстанға 28 млрд доллар тікелей шетелдік инвестиция тартылған. Бұл – соңғы 10 жылдағы рекордтық көрсеткіш. Ал биылғы қаңтар-сәуір айларындағы негізгі капиталға тартылған инвестицияның жалпы көлемі 3,8 трлн теңгені құраған, бұл 2022 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 18%-ға көп. ЖІӨ де 104 трлн теңгені құраған. Мемлекет басшысы бұнымен тоқтап қалмай, жалпы ұлттық экономиканың көлемін 2029 жылға дейін екі есе арттырып, 450 млрд долларға жеткізу қажет екенін айтқан еді. Ол үшін әр салаға инвестиция тартып, инвесторларға қолайлы жағдай жасауды одан әрмен жалғастыру керегін тілге тиек етті. Мемлекет басшысы Жолдауда инвестициялық әлеуетін дамыту керек бірнеше салаға ерекше мән беріп атап өтті. Оның бірі – тау-кен саласы. Өткен жылы аталған салаға құйылған инвестиция көлемі 12,1 млрд долларды құраған. Жалпы басқа салалармен салыстырғанда, бұл сектор инвестиция ең көп салынатын сала екенін сандар дәлелдеп отыр. Мәселен, өңдеу өнеркәсібіне – 5,6 млрд доллар; көтерме және бөлшек саудаға – 5,08 млрд доллар; кәсіби, ғылыми және техникалық қызметтерге – 1,1 млрд доллар, көлік және қойма шаруашылығына – 1,1 млрд доллар, құрылысқа – 698 млн доллар, электр және газбен жабдықтауға – 635,6 млн доллар тартылған. Сондықтан да Мемлекет басшысы тау-кен саласын басқару жүйесін жуық арада жаңғырту қажеттігін баса айтты. Сонымен қоса Президент еліміздегі Теңіз, Қашаған, Қарашығанақ сияқты мұнай-газ алпауыттары газды қолжетімді бағамен ұсынуға тиіс екенін, жаңа газ кеніштерін

барлау және игеру үшін инвестиция тарту аса маңызды екенін де атап өтті. Сондай-ақ үкімет жасанды интеллектіні дамыту ісіне баса назар аудару керек екенін де еске салды. Бұдан бөлек Тоқаев инновацияға ақша салатын инвесторларға қолдау күшейетінін де атап өтті. Еске салайық, Мемлекет басшысының сайлауалды бағдарламасында да «Ғылым және технологиялық саясат туралы» заңды әзірлеу жөнінде бастама көтерілген болатын. Оның сөзінше, осының негізінде қазір әзірленіп жатқан заң жобасы экономиканың даму жолын ғылым мен инновация негізінде айқындауы қажет [2,5,6].

5. Коррупция

Коррупция мәселесі Қазақстан экономикасының дамуында елеулі кедергі болып табылады. Мемлекеттік басқару жүйесіндегі ашықтықты арттыру, сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнаманы күшейту — бұл мәселені шешудің жолдары.

Коррупция — кез келген қоғам мен экономиканың дамуына теріс әсер ететін күрделі проблема. Қазақстанда да бұл мәселе әлеуметтік-экономикалық жағдайды төмендетіп, мемлекеттің тұрақтылығына қауіп төндіреді. Сыбайлас жемқорлық елдің даму әлеуетін төмендетіп, инвестициялық климатты нашарлатады.

1. Коррупцияның себептері

Коррупцияның негізгі себептері мыналар:

- Бюрократиялық кедергілер: Мемлекеттік қызметтер мен рұқсат алу процесінің күрделілігі сыбайлас жемқорлыққа жол ашады.

- Ашықтықтың жеткіліксіздігі: Мемлекеттік басқарудағы ақпараттың шектелуі және есеп берудің болмауы жемқорлық әрекеттерін жасыруға мүмкіндік береді.

- Құқық қорғау жүйесінің әлсіздігі: Заңнаманың тиімсіздігі мен коррупцияға қарсы шаралардың әлсіздігі коррупция деңгейінің жоғары болуына әсер етеді.

2. Коррупцияның экономикалық әсері

Коррупция экономиканың әр түрлі секторларына теріс әсер етеді:

- Инвестициялық климаттың нашарлауы: Сыбайлас жемқорлық инвесторлардың Қазақстанға қызығушылығын төмендетеді.

- Бюджет тапшылығы: Мемлекеттік қаражаттың мақсатсыз жұмсалуды бюджет тапшылығын тудырады, бұл әлеуметтік бағдарламаларды қаржыландыруды қиындатады.

- Кәсіпкерлердің шығындары: Жемқорлыққа байланысты кәсіпкерлер қосымша шығындарға тап болып, бәсекеге қабілеттілігін жоғалтады.

3. Шешу жолдары

Коррупциямен күресу үшін Қазақстанда кешенді шараларды жүзеге асыру қажет:

- Мемлекеттік басқарудағы ашықтықты арттыру: Мемлекеттік қызметтердің жұмысын және бюджеттік шығындарды жариялау — сыбайлас жемқорлыққа қарсы тиімді шара.

- Заңнаманы күшейту: Коррупцияға қарсы заңдарды жетілдіру, құқық қорғау органдарының жұмысын тиімді ету.

- Қоғамдық бақылау: Азаматтық қоғам ұйымдарының ролін арттыру, қоғамдық мониторинг жүйелерін енгізу.

4. Халықаралық тәжірибе

Басқа елдердегі коррупциямен күрес тәжірибелері де пайдалы болуы мүмкін. Мысалы, Эстония мен Сингапурдың жемқорлыққа қарсы стратегиялары тиімді нәтиже көрсетіп келеді. Бұл елдерде цифрландыру мен мемлекеттік қызметтерді автоматтандыру коррупция деңгейін төмендетуге ықпал етті.

Коррупция — Қазақстанның экономикалық дамуының кедергісі. Онымен күресу үшін мемлекеттік басқарудағы ашықтықты арттыру, заңнаманы жетілдіру және қоғамдық бақылауды күшейту қажет. Тек осылайша, Қазақстан жемқорлықты жеңіп, экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ете алады [3,4].

6. Экологиялық мәселелер

Экология мен табиғатты қорғау мәселелері де экономикалық дамуға әсер етеді. Табиғи ресурстарды пайдалану мен экологиялық тепе-теңдікті сақтау арасында баланс орнату, жаңартылатын энергия көздерін дамыту — экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін қажет.

Қорытындылай келе Қазақстанның экономикалық дамуының өзекті мәселелерін шешу елдің тұрақты және бәсекеге қабілетті экономикасын қалыптастыру үшін маңызды. Экономиканы әртараптандыру, инфрақұрылымды дамыту, еңбек нарығын жетілдіру және мемлекеттік басқаруды

жетілдіру — осы мәселелердің барлығын кешенді түрде қарастыру қажет. Тек осы жолмен ғана Қазақстан әлемдік экономикада өз орнын таба алады.

Қазақстанның өзекті экономикалық проблемаларын шешу – бұл елдің болашағы үшін маңызды міндет. Экономиканы ортараптандыру, инвестицияларды тарту, білім беру мен инновацияларды дамыту және ресурстарды тиімді басқару – тұрақты және әртүрлі экономикалық дамудың негізгі жолдарының бірі. Осы проблемаларды шешу бойынша нақты шаралар қабылдау экономиканы орнықты етіп қана қоймай, азаматтардың өмір сүру деңгейін көтеруді де қолдайды. Мұндай стратегияларды іске асыру мемлекеттің, бизнес-сектордың және тұтастай қоғамның белсенді қатысуын талап ететінін атап өту маңызды.

Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаевтың К. Р. П. Н., халқына Жолдауы К. Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту-Қазақстан дамуының басты бағыты //Ана тілі» газета - 2012. - №. 5. - С. 7-8.

2. Аубакирова Г. М. Трансформационные преобразования экономики Казахстана //Проблемы прогнозирования. - 2020. - №. 1 (178). - С. 155-163.

3. Азгануш М. и др. Экономика Казахстана: потенциал и риски развития в условиях турбулентности //Геоэкономика энергетики. - 2021. - Т. 15. - №2. 3. - С. 146-162.

4. Мухтарова К. С. Государственное управление экономической безопасностью в Республике Казахстан. - 2012.

5. Elemesov R. E., Seken O. Шетел Тшелей Инвестициясының Қазақстан Экономикасына Әсері //Вестник КазНУ. Серия международные отношения и международное право.- 2016. - Т. 66. - №. 2.

6.Қазақстан экономикасындағы өзекті мәселелер қалай шешілуі керек https://kaz.inform.kz/amp/kazakstan-ekonomikasyndagy-ozekti-maseleler-kalay-sheshilui-kerek_a4110729/

МРНТИ 06.51.65

Сардарова А.,А.О. Мусабекова

Карагандинский исследовательный университет имени Е. А. Букетова,

Республика Казахстан, г. Караганда,

sardarovaaltynaj@gmail.com

ТЕКУЩИЕ ТРЕНДЫ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛЕ

Международная торговля (International trade)— это процесс обмена товарами и услугами между различными странами. Она позволяет странам взаимодействовать на экономическом уровне, импортируя продукты и услуги, которые не производятся внутри страны или производятся в недостаточном количестве, и экспортируя те товары и услуги, в которых у них есть излишек или конкурентное преимущество. Основные элементы международной торговли включают:

1. Импорт — закупка товаров и услуг за рубежом для внутреннего потребления.

2. Экспорт — продажа товаров и услуг за пределы страны.

Международная торговля является важной частью глобализации, способствуя развитию мировой экономики, увеличению занятости, диверсификации продукции и доступа к ресурсам, технологиям и инновациям, которые могут быть недоступны в пределах одной страны.

Международная торговля постоянно трансформируется под влиянием глобальных экономических, политических и технологических изменений. В последние годы несколько ключевых трендов определяют её будущее:

- Цифровизация торговли

Развитие цифровых технологий и глобализация интернета значительно изменили традиционные процессы торговли. Электронная коммерция и цифровые платформы позволяют компаниям выходить на мировые рынки без необходимости физического присутствия. Например компании Amazon,Alibaba,Shopify и т.д..Давайте рассмотрим безопасность одной компании с сфере онлайн торговли:

Alibaba предлагает программы защиты покупателей, такие как Trade Assurance. Эта программа обеспечивает безопасные сделки между продавцами и покупателями, гарантируя возврат средств в случае несоответствия товара или непоставки. Trade Assurance действует как эскроу-сервис, где деньги удерживаются до подтверждения получения заказа. Alibaba предоставляет систему оценки и проверки